

سیاره‌ی زاغه‌ها

مایک دیویس

مترجم: امیر خراسانی

—تاریخ انتقادی ۵—

چاپ اول — ۱۳۹۸

فهرست

۹	درباره‌ی مجموعه‌ی «تاریخ انتقادی»
۱۳	سخن مترجم
۲۳	سپاس داشت
۲۵	فصل ۱. دوران بحران شهری
۵۷	فصل ۲. شیوع زاغه‌ها
۱۱۵	فصل ۳. خیانت دولت
۱۵۳	فصل ۴. خیال خام خودیاری
۱۹۹	فصل ۵. اوسمان در منطقه‌ی حاره‌ای
۲۴۷	فصل ۶. زیست‌بوم زاغه
۲۹۹	فصل ۷. برنامه‌ی تعدیل، شیرهی جان جهان سوم رامی‌کشد
۳۳۹	فصل ۸. انسانیت مازاد؟
۳۸۳	فصل ۹. مؤخره: پایین دست خیابان ویتنام
۳۹۹	بی‌نوشت‌ها
۴۷۳	واژه‌نامه

دوران بحران شهری

«مادر عصر شهرها زندگی می‌کنیم. شهر همه چیز ماست؛
شهر ما را می‌بلعد، از همین رو می‌ستایم»

اُنوکومه اُکومه^[۱]

چند صباحی بعد، زنی در یکی از زاغه‌های لاگوس^۱ وضع حمل خواهد کرد، جوانکی در جاوهی غربی^۲ از روستای زادگاهش می‌گریزد تا به چراغانی‌های پرتلاولی جاکارتا برسد، یا کشاورزی خانواده‌ی تنگدست خود را به یکی از بی‌شمار کوخ‌نشین‌های^۳ اطراف لیما می‌برد. جزئیات این وقایع، محلی از اعراب ندارند و بی‌آن‌که کسی کوچک‌ترین التفاتی به آن‌ها داشته باشد، طی خواهند شد؛ با این‌حال، این اتفاقات به یزنگاهی در تاریخ بشر بدل خواهد شد که با انقلاب نوسنگی یا صنعتی برابری می‌کند؛ برای نخستین بار، جمعیت شهرنشین کره زمین از جمعیت روستایی فزونی می‌گیرد. در واقع، با توجه به کاستی‌های سرشماری‌ها در کشورهای جهان سوم، یحتمل، این گذار دوران‌ساز تاکنون رُخ داده است.

۱. لاگوس (Lagos) بزرگ‌ترین شهر نیجریه است که از خلیج گینه تا سرتاسر تالاب لاگونه امتداد یافته است.
 ۲. جاوه غربی (West Java) یکی از استان‌های اندونزی در جزیره جاوه است که در جنوب و شرق جاکارتا امتداد یافته است.

۳. کوخ‌نشین‌ها (pueblos juvenes) (به معنای لغوی «شهرک‌های نوپا») نامی محاوره‌ای است که به روستاییان و کوخ‌نشین‌های پیرامون لیما و دیگر شهرهای پرو اطلاق می‌شود.

در سال ۱۹۷۲ باشگاه رُم^۱ گزارشی با نام مرزهای رشد^۲ منتشر کرد که به سبب رویکرد مالتوسی اش^۳ بدنام شد. باشگاه رم در این گزارش رشد شهرنشینی را پیش بینی کرده بود. طرفه آن که، کره زمین حتا زودتر از پیش بینی این گزارش شهرنشین شده است. در سال ۱۹۵۰، تنها ۸۶ شهر با جمعیت بیش از یک میلیون نفر در دنیا وجود داشت؛ امروزه ۴۰۰ شهر چنین جمعیتی دارند، و در سال ۲۰۱۵ شمار این شهرها حداقل به ۵۵۰ خواهد رسید.^{۱۲} در واقع، قریب به دو سوم رشد انفجاری جمعیت را از دهه‌ی ۵۰ به این سو شهرها در خود جذب کرده‌اند، و اکنون نیز هر هفته یک میلیون نوزاد و مهاجر به آن‌ها افزوده می‌شود.^{۱۳} نیروی کار شهری در دنیا از سال ۱۹۸۰ به این سو به بیش از دو برابر رسیده، و جمعیت شهرنشین فعلی (۳/۲ میلیارد) از کل جمعیت دنیا در زمان آغاز

۱. باشگاه رُم (Club of Rome) یک اندیشکده‌ی بین‌المللی است که در باب گستره‌ی متنوعی از مسائل کلان‌جامعه‌ی بشری پژوهش می‌کند؛ این اندیشکده در سال ۱۹۶۴ تأسیس شد و در سال ۱۹۷۲ به سبب چاپ گزارش معروفی به نام «مرزهای رشد» به شهرت رسید.

۲. مرزهای رشد (*Limits of Growth*) گزارشی است که با شیبه‌سازی رایانه‌ای، رشد تصاعدی جمعیتی و اقتصادی را نشان می‌دهد. این گزارش پس از نخستین انتشار بازتاب بسیار گسترده‌ای یافت و به چندین زبان ترجمه شد و ده‌ها میلیون نسخه از آن فروش رفت. این گزارش هم‌چنان بحث‌ها و مجادلات بسیاری را برمی‌انگیزد و تاکنون ده‌ها کتاب و مقاله درباره‌ی آن نوشته شده است. آخرین نسخه‌ی روزآمدشده‌ی این گزارش در سال ۲۰۰۴ به چاپ رسید. حامی مالی این تحقیق بنیاد فولکس‌واگن بوده است.

۳. اشاره به آرای توماس مالتوس (۱۸۳۴-۱۷۶۶) جمعیت‌شناس و محقق اقتصاد سیاسی انگلیسی است. مالتوس در کتاب جستاری در باب اصل جمعیت استدلال می‌کند که افزایش تولید غذایی، رفاه مردمان را در پی دارد، اما این رفاه موقتی است، زیرا افزایش تولید به رشد جمعیت می‌انجامد و رشد جمعیت نیز دسترسی به غذا را دوباره محدود می‌سازد. در نگاه وی، جمعیت مدام میل به افزایش دارد مگر این که طبقات پایین‌تر مبتلا به بلاهایی نظیر بیماری و قحطی می‌شوند. آرای مالتوس همواره محل بحث و جدل بوده است. در ادبیات مرسوم علوم اجتماعی، تعبیر «فاجعه‌ی مالتوسی» یا «تله‌ی مالتوسی» برای اشاره به این نوع استدلال‌های مالتوس به کار می‌رود. مالتوس به سبب نگاهی که به کنترل جمعیت از طریق بیماری، جنگ و قحطی دارد متفکری بدنام محسوب می‌شود.

ریاست جمهوری جان اف. کندی بیش‌تر است.^{۱۴} در همین حال، جمعیت روستاها در سطح جهان به اوج خود رسیده‌اند، اما این جمعیت پس از سال ۲۰۲۰ به کاستی می‌گراید. در نتیجه، همه‌ی رشدی که در آینده جمعیت جهان خواهد داشت متعلق به شهرها خواهد بود؛ انتظار می‌رود در سال ۲۰۵۰ این جمعیت به اوج خود. یعنی به حدود ۱۰ میلیارد نفر، برسد.^{۱۵}

اَبَرشهرها^۱ و دِه‌شهرها^۲

۹۵ درصد از این واپسین جهش جمعیتی انسان در نواحی شهری کشورهای در حال توسعه روی خواهد داد، به طوری که جمعیت این شهرها در نسل بعدی دو برابر شده و به نزدیک چهار میلیارد نفر خواهد رسید؛^{۱۶} در واقع، جمعیت شهری چین، هند، و برزیل روی هم تقریباً برابر با جمعیت اروپا و امریکای شمالی است. افزون بر این، مقیاس و شتاب شهرنشینی در جهان سوم روند شهرنشینی در اروپای عصر ویکتوریا^۳ را تحت الشعاع قرار داده و آن را خُرد جلوه می‌دهد. لندن در سال ۱۹۱۰، هفت برابر بزرگ‌تر از لندن سال ۱۸۰۰ بود، اما داکا^۴، کینشاسا^۵، و لاگوس

۱. اَبَرشهرها (*Megacities*) در متون تخصصی عموماً به شهرهای بالای ۱۰ میلیون نفر ابرشهر گفته می‌شود. گرچه این عدد قطعی نیست.

۲. واژه‌ی ده‌شهر (*Desakotas*) به پهنه‌هایی در پیرامون شهرهای بزرگ اشاره دارد که کاربری و سکونت روستایی و شهری در آن‌ها در هم آمیخته شده‌اند. این واژه را نخستین بار تری مک‌گی (Terry Mc-Gee)، پژوهش‌گر شهری، جعل کرد. وی این واژه را از ترکیب دو واژه‌ی اندونزیایی *desa* (ده، روستا) و *kota* (شهر) ساخته است.

۳. دوره ویکتوریایی در بریتانیای کبیر اوج دوران انقلاب صنعتی بریتانیا و شاخصه‌ی امپراتوری بریتانیا به شمار می‌رود. این دوره را غالباً بین سال‌های ۱۸۳۷ تا ۱۹۰۱، یعنی زمان سلطنت ملکه ویکتوریا می‌دانند.

۴. داکا (Dhaka) پایتخت بنگلادش

۵. کینشاسا (Kinshasa) بزرگ‌ترین شهر و پایتخت جمهوری دموکراتیک کنگو